

Розділ 2. Педагогічна наука

УДК 378.011.3–051:651.4/9

Ищенко В. С.,

аспірант кафедри педагогіки Державного закладу "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка"

Рецензент: Бутенко Л. Л.,

доцент кафедри педагогіки Державного закладу "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка", кандидат педагогічних наук, доцент

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА
ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті представлено результати наукової розвідки щодо обґрунтування педагогічних умов формування аналітичної компетентності майбутнього фахівця з документознавства та інформаційної діяльності. Розкрито сутнісні ознаки поняття "педагогічні умови", визначено зміст відповідних педагогічних умов та особливості їх забезпечення у процесі формування аналітичної компетентності майбутнього фахівця з документознавства та інформаційної діяльності.

Ключові слова: педагогічні умови, аналітична компетентність, майбутній фахівець із документознавства та інформаційної діяльності.

Постановка проблеми. Нині людство проживає інформаційну епоху та процеси глобалізації, які є чинниками трансформації сучасного суспільства в усіх його сферах життєдіяльності. Інформаційні перетворення, що відбуваються, безпосередньо впливають на систему освіти та є стимулом у модернізації освіти та освітній діяльності, які мають працювати на випередження, на перспективу. З огляду на означені процеси у програмі ЮНЕСКО "Освіта для XXI століття", Національній програмі розвитку освіти України в XXI столітті, Законі України "Про освіту" зафіксовано такі ключові принципи, як гуманізація, гуманітаризація, національна спрямованість і неперервність, які мають розглядатися як чинники формування високорозвиненого та ерудованого професіонала певної галузі діяльності. У системі професійної підготовки актуалізувалася проблема формування фахівців інтелектуальної сфери діяльності, зокрема спеціалістів із документознавства та інформаційної діяльності, які за показниками професійної підготовки відповідають сучасним потребам суспільства.

Новітній рівень ринкової економіки та глобалізаційні процеси, що на неї впливають, зумовлюють розширення кола функціональних обов'язків і завдань фахівця з документознавства та інформаційної діяльності, потребу творчого вирішення ним професійних проблем. Отже, наявний соціальний запит на фахівців із документознавства та інформаційної діяльності, здатних не лише збирати, накопичувати, класифікувати та зберігати інформацію, а й критично опрацьовувати, використовувати та поширювати її.

Компетентнісний підхід, впроваджуваний у системі освіти, забезпечує цілеспрямоване формування відповідального, конкурентоспроможного, мобільного фахівця на ринку праці, задовольняє означену потребу на високому рівні.

Сучасний документознавець повинен добре орієнтуватися в інформаційному просторі та його мінливих потоках, має досить швидко сприймати і обробляти великі обсяги інформації, уміти здійснювати пошук, збирання, опрацювання (аналіз, синтез, порівняння, оцінювання тощо), приймати рішення, укладати плани, вторинні документи, поширювати їх та зберігати, тобто повинен володіти знаннями, уміннями та навичками з теорії і практики аналітичної діяльності (аналітики) – аналітичною компетентністю. Ефективне формування аналітичної компетентності майбутнього фахівця з документознавства та інформаційної діяльності забезпечується системністю цього процесу та можливе лише за певних педагогічних умов.

У педагогічній теорії і практиці питанню формування аналітичної (інформаційно-аналітичної) компетентності присвячені наукові роботи вітчизняних і зарубіжних учених (І. Абрамова, О. Гайдамак, Н. Зінчук, Н. Лобач, Т. Медведєва, О. Назначило, В. Омельченко, Л. Петренко, Л. Половенко, Н. Сляднева, А. Трофименко, В. Ягупов та ін.). Проблемам визначення сутності та класифікації педагогічних умов присвячено наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників В. Андрєєва, М. Зверєвої, А. Найна, Р. Нізамова, В. Полонського, М. Ушакова, Н. Яковлевої та ін. Педагогічні умови формування аналітичної (інформаційно-аналітичної) компетентності чи її складових – аналітичних (інформаційно-аналітичних) умів – досліджені в роботах О. Гайдамак, Є. Карпенко, О. Кошової, Н. Лобач, В. Омельченко, Л. Петренко, А. Трофименко, В. Ягупова та ін.

Мета статті – обґрунтування педагогічних умов формування аналітичної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Категорія "умова" є однією з ключових у філософії і розуміється як "те, від чого залежить інше" [1, с. 677], тобто те, що робить можливим наявність предмета, явища, процесу. Умови розкривають відношення предмета до процесів і явищ, що довкола нього і без яких не можливе його існування й розвиток. Умова є зовнішньою зумовленістю предмета, вона створює середовище для його існування та функціонування на відміну причини, яка безпосередньо впливає на виникнення того чи іншого явища, процесу. У довідковій літературі [2] представлено досить широке смислове значення поняття умова: умова – це 1) необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь; 2) обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь; 3) правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь; правила, вимоги, виконання яких забезпечує що-небудь; 4) сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь.

Варто зазначити, що ще Л. Виготський наголошував на необхідності "завчасного створення умов, потрібних для розвитку необхідних психічних якостей, хоч вони ще "не дозріли" для самостійного функціонування" [3, с. 55].

Відповідно педагогічні умови – це "стійкі обставини, які визначають стан і розвиток функціонуючих педагогічних систем" [4, с. 34]. У словнику-довіднику з професійної педагогіки А. Семенова [5] визначає педагогічні умови як обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей. За твердженням Н. Іпполітової, Н. Стерхової [6], педагогічні умови є одним із компонентів педагогічної системи, що відображають сукупність можливостей освітнього та матеріально-просторового середовища, впливають на особистісний і процесуальний аспекти системи та забезпечують її ефективне функціонування й розвиток.

Таким чином, педагогічні умови є складником освітнього процесу та в сукупності забезпечують його існування, функціонування та розвиток. Їх відбір залежить від структури

процесу, що реалізується; структури особистісної характеристики, на яку здійснюється вплив із метою її перетворення; мети відбору, конструювання й застосування елементів змісту, методів, прийомів та організаційних форм навчання; принципів вирішення протиріч у навчанні. Наприклад, І. Седова [7] наголошує, що педагогічні умови повинні відповідати таким вимогам: бути зумовленими змістом майбутньої професійної діяльності фахівця та специфікою його навчання; становити сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і матеріально-технічних факторів, що забезпечують успішне вирішення поставлених завдань; включати зовнішні (соціально-економічні, соціально-культурні та ін.) і внутрішні (психолого-педагогічні, дидактичні та ін.) умови, уміщувати мотиваційний, організаційний, змістовий, контрольний-оцінний аспекти.

Комплекс педагогічних умов виявляється в результаті здійснення послідовних дій: 1) виявлення основних компонентів, що забезпечують досягнення мети, їх аналіз і визначення міри причетності; 2) вибір заходів, що посилюють ефективність кожного компонента; 3) упорядкування отриманих умов (виключення зайвих, об'єднання декількох в одну тощо); 4) перевірка кожної умови й усього комплексу [8].

Н. Зінчук [9] наголошує на таких умовах формування аналітичної компетентності майбутніх менеджерів: 1) урахування специфіки професії менеджера, розкриття змісту аналітичної діяльності в управлінні та посилення пізнавального інтересу до неї; 2) збагачення форм, методів, прийомів навчання, адекватних визначеному змісту аналітичної підготовки студентів-менеджерів; 3) спрямування позааудиторної роботи майбутніх фахівців із менеджменту на поглиблення теоретичних положень з аналітики та набуття первинного професійного досвіду на основі самостійного аналітичного оброблення фахової інформації й підготовки аналітичних оглядів.

Отже, педагогічні умови формування аналітичної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності трактуємо як цілеспрямований відбір, конструювання та застосування елементів змісту, методів (прийомів), форм організації навчання для досягнення готовності майбутнього фахівця з документознавства та інформаційної діяльності до аналітичної діяльності.

Узагальнивши всі аспекти трактування педагогічних умов, нами виокремлено **педагогічні умови, необхідні для формування аналітичної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності:**

- 1) формування стійкої мотивації до аналітичної діяльності як способу професійного становлення та кар'єрного зростання завдяки специфіці обраного напрямку підготовки;
- 2) створення якісного навчально-методичного забезпечення (збагачення форм, методів, прийомів навчання, адекватних визначеному змісту підготовки до аналітичної діяльності) навчального процесу;
- 3) опанування майбутніми фахівцями аналітичного інструментарію для виконання відповідних функційних обов'язків;
- 4) стимулювання рефлексивної позиції майбутніх фахівців на всіх етапах розвитку аналітичної компетентності.

Визначені педагогічні умови формування аналітичної компетентності становлять єдину систему, що характеризується наявністю компонентів для досягнення готовності майбутнього фахівця з документознавства та інформаційної діяльності до аналітичної діяльності.

Охарактеризуємо **першу педагогічну умову** – формування стійкої мотивації до аналітичної діяльності як засобу професійного становлення та кар'єрного зростання завдяки специфіці обраного напрямку підготовки.

Мотивація – це усвідомлення потреби професійного становлення, що перетворюється в мотив, прагнення її задовольнити, зацікавленість у досягненні професійно значущих знань, умінь, навичок, якостей, цінностей тощо, тобто все, що спонукає студента до дії, активності в пізнавальній навчальній діяльності. Закріплення мотиву відбувається за багаторазового

повторення, що веде до його перетворення в рису характеру, у постійну спонукальну потенцію [10]. Варто відзначити, що у психології до мотивації відносять усе, що спонукає до активності й може реалізуватися у низці форм: інтересах, прагненнях, переконаннях та налаштуваннях.

Пізнавальний інтерес є особливим видом інтересів людини; його сутність проаналізовано багатьма психологами й педагогами (В. Бондар, В. Вергасов, П. Гальперін, І. Зимня, Б. Лихачов, О. Мороз, Г. Щукіна) та визначено як інтерес до дії, цілеспрямований пошук ефективних способів розвитку пізнавальної діяльності. Пізнавальний інтерес є основою навчальної діяльності, інакше кажучи, потребою студента в оволодінні відсутніми знаннями [11]. Задовольнити це можливо на основі формування потреби постійного звернення до якісних джерел інформації, здатності її відбору і критичного осмислення, забезпечення можливості ознайомлення з альтернативними позиціями, ідеями, тлумаченнями фактів тощо [12].

Таким чином, перша педагогічна умова забезпечує формування стійкого інтересу майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності до професійної діяльності, потреби в такій діяльності, спрямування до виконання професійних функцій, потягу до творчого вирішення професійних завдань, прагнень постійного професійного та кар'єрного зростання та самовдосконалення.

Другою педагогічною умовою нами визначено створення якісного навчально-методичного забезпечення, тобто змістовне наповнення, розширення форм, методів, прийомів навчання, адекватних визначеному змісту підготовки до аналітичної діяльності. Це необхідно з огляду на таке: по-перше, формування аналітичної компетентності майбутнього фахівця з документознавства та інформаційної діяльності потребує відбору елементів змісту навчання, забезпечуючи його зв'язок із професійною діяльністю, значущими проблемами в ній. Тому структурування матеріалу має здійснюватись за модульним принципом поділу з його поступовим ускладненням і збагаченням. Здійснюючи відбір елементів змісту, необхідно враховувати таке: структуру аналітичної діяльності, вимоги кваліфікаційних характеристик до посад, сучасні професійні запити. Успішне формування аналітичної компетентності майбутнього фахівця з документознавства та інформаційної діяльності можливе за умови організації навчального процесу, спрямованого на формування системи знань, а не їх репродуктивне засвоєння.

По-друге, процес навчання потребує застосування різних форм і методів навчання, способів організації діяльності студента. Варто відзначити такі сучасні методи навчання, як активні й інтерактивні, спрямовані на розвиток пізнавальної та креативної активності студентів.

Активні методи розглядаються як сукупність способів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів (активний викладач і активний студент), які спонукають їх до активної розумової і практичної діяльності у процесі оволодіння матеріалом. Для прикладу, Н. Новак [13] виділяє неімітаційні й імітаційні активні методи навчання. До перших належать проблемні лекції, проблемні семінари, тематичні дискусії, мозкова атака, стажування тощо. Імітаційні поділяються на ігрові (розігрування ролей, ділові ігри, навчальні ігри (бліц-гри, міні-гри, індивідуальні ігрові заняття на ПК), виробничі ігри, дослідницькі та організаційно-діяльнісні (інноваційні ігри, ігрове проектування) та неігрові (аналіз конкретних ситуацій, імітаційні вправи, тренінг).

Інтерактивне навчання забезпечується застосуванням низки методів: евристичної бесіди, методу дискусії, мозкового штурму, круглого столу, ділової гри, методу проєктів, кейс-методу, аналізу конкретних ситуацій, ситуаційного аналізу тощо. Наприклад, аналіз конкретних ситуацій – це глибоке й детальне дослідження конкретної реальної або імітованої ситуації. Його застосування забезпечує досягнення таких навчальних цілей: розвитку аналітичного мислення, застосування аналізу в динаміці; оволодіння практичними навичками роботи з інформацією: вичленовування, структурування, ранжування за

значимістю проблем; формування здатності прийняття управлінських рішень; засвоєння сучасних управлінських і соціально-психологічних технологій; діалогового спілкування для взаєморозуміння, взаємодії, спільного розв'язання загальних, але значимих для кожного учасника завдань.

Третя педагогічна умова – опанування майбутніми фахівцями аналітичного інструментарію для виконання відповідних функційних обов'язків – важлива з огляду урахування діяльнісно-технологічного компонента аналітичної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності, оскільки студенти мають набути вмінь і навичок практично реалізовувати принципи, підходи, застосовувати способи та методи проведення аналітичного дослідження. Більшою мірою мають застосовуватися аналітичні методи, зокрема порівняльний аналіз, причинно-наслідковий, контент-аналіз, семантичний аналіз, графічний, структурний, експертна оцінка, метод сценаріїв, дискримінантний метод тощо. Вважаємо, що забезпечення третьої педагогічної умови уможливило оволодіння студентом системою методів, що дозволить йому добирати такий інструментарій у професійній діяльності, який гарантуватиме оптимальне та ефективне розв'язання певної проблеми.

Як вагому та необхідну розглядаємо **четверту умову** – стимулювання рефлексивної позиції майбутніх фахівців на всіх етапах розвитку аналітичної компетентності. Л. Виготський [14] наголошував на важливості рефлексивності як конструювальної характеристики свідомості. Рефлексія є джерелом внутрішнього досвіду, способом самопізнання і необхідним засобом мислення. Вона допомагає вчитися, розвивати навички, уникати повторення помилок і постійно вдосконалюватися. У процесі професійної підготовки рефлексія дозволяє студенту усвідомити власну індивідуальність, унікальність та призначення, які виявляються в аналізі його предметної діяльності та її продуктів.

П. Щедровицький [15] зазначає, що освоєння відбувається тільки тоді, коли залучається керована рефлексія, завдяки якій і виокремлюються схеми діяльності – способи вирішення завдань або розмірковування. Крім того, рефлексія є основою самоспонування особистості до розвитку; отже, лише в результаті самоаналізу, самокорекції, самоуправління можливе формування аналітичної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності.

Забезпечення означених умов ґрунтується на методологічних підходах: особистісно зорієнтованому, системному, діяльнісному, компетентнісному – із метою набуття студентом самостійності як у навчанні, так і в подальшій професійній діяльності; упевненості в собі, у власній професійній підготовці; формування індивідуального стилю діяльності.

Висновки. Згідно завдань дослідження педагогічні умови розглядаємо як цілеспрямований відбір, конструювання та застосування елементів змісту, методів (приймів), форм організації навчання для досягнення готовності майбутнього фахівця з документознавства та інформаційної діяльності до аналітичної діяльності.

Вважаємо, що забезпечення визначених педагогічних умов забезпечить організацію навчального процесу, за якого відбудеться перехід студента в позицію фахівця, а навчальна діяльність трансформується у професійну, забезпечуючи зміну предмета діяльності. Окрім цього, це активізує навчальний процес, уможливить становлення особистості студента як фахівця з документознавства та інформаційної діяльності, який володіє аналітичною компетентністю, а його підготовка відповідатиме вимогам сучасного інформаційного суспільства.

Перспективи подальшого наукового пошуку пов'язані з дослідженням особливостей забезпечення педагогічних умов формування аналітичної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності у процесі їхньої фахової підготовки.

Список використаних джерел

1. Философский энциклопедический словарь / редкол. : С. С. Аверинцев и др. – 2-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.
2. Новий тлумачний словник української мови. У 3 т. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконіт, 2005. – Т. 3. – 863 с.
3. Выготский Л. С. Развитие высших психических функций / Л. С. Выготский. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1960. – 130 с.
4. Педагогика : [учеб. пособ. для студ. пед. учеб. завед.] / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. – М. : Школьная Пресса, 2002. – 512 с.
5. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред. А. В. Семенова. – Одеса : Пальміра, 2006. – 364 с.
6. Ипполитова Н. Анализ понятия "педагогические условия" : сущность, классификация / Н. Ипполитова, Н. Стерхова // General and Professional Education. – 2012. – № 1. – С. 8-14.
7. Седова И. В. Формирование основ информационно-аналитической культуры бакалавров экономики в вузе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Седова Ирина Владимировна. – М., 2012. – 195 с.
8. Мухров И. С. Условия формирования профессиональных компетентностей молодых квалифицированных рабочих в системе начального профессионального образования [Электронный ресурс] / И. С. Мухров // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 3. – Режим доступа : <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=6195>.
9. Зінчук Н. А. Формування аналітичної компетентності майбутніх менеджерів у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / Н.А.Зінчук. – К., 2010. – 20 с.
10. Петренко Л. М. Теорія і практика розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів : монографія / Л. М. Петренко. – Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2013. – 456 с.
11. Корчагіна Г. С. Развитие познавательного интереса будущих учителей музыкального искусства в процессе фахової підготовки / Г. С. Корчагіна // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – 2014. – Вип. 9. – С. 31-34.
12. Линкина Н. Н. Педагогические условия модернизации естественнонаучного образования педагогического колледжа в едином информационном пространстве : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Линкина Наталья Николаевна. – Ростов-н/Д., 2002 – 186 с.
13. Новак М. Современные технологии в образовании / М. Новак // Новые знания. – 1999. – № 3. – С. 17-21.
14. Выготский Л. С. Динамика и структура личности подростка / Л. С. Выготский // Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. – М. : Педагогика, 1982. – С. 138–142.
15. Щедровицкий П. Г. Очерки по философии образования (статьи и лекции) / П. Г. Щедровицкий. – М. : Педагогический центр "Эксперимент", 1993. – 154 с.

Ищенко В. С. Педагогические условия формирования аналитической компетентности будущих специалистов по документоведению и информационной деятельности

В статье представлены результаты научного исследования относительно обоснования педагогических условий формирования аналитической компетентности будущего специалиста по документоведению и информационной деятельности. Раскрыты сущностные признаки понятия "педагогические условия", определены содержание соответствующих педагогических условий и особенности их реализации в процессе формирования аналитической компетентности будущего специалиста по документоведению и информационной деятельности.

Ключевые слова: педагогические условия, аналитическая компетентность, будущий специалист по документоведению и информационной деятельности.

Ischenko, V. S. Pedagogical Conditions of Forming Analytical Competence of Future Specialist on Documentation and Informative Activity

In the article the results of scientific research are presented in relation to the basing of pedagogical conditions of forming analytical competence of future specialist on documentation and informative activity. The essential features of concept "Pedagogical conditions" were uncovered, detailed the content of suitable pedagogical conditions and feature of their realization in the process of forming analytical competence of future specialist on documentation and informative activity.

Key words: pedagogical conditions, analytical competence, future specialist on documentation and informative activity.